

HANNA REMES

”Sävelet tekevät tekstin eläväksi”: paaston ja pääsiäisajan liturginen kuoromusiikki sanoman kannattelijana

Lectio praecursoria

Hanna Remeksen taiteilijakoulutuksen tohtorintutkinto tarkastettiin 20.2.2021 Musiikkitalon Organo-salissa Helsingissä. Jatkotutkinnon aihe oli ’Sävelet tekevät tekstin eläväksi’: Liturgisen kuoromusiikin asema ja muutokset vuosien 1968 ja 2000 kirkkokäsikirjoissa. Opin- ja taidonnäytteeseen kuuluvan tutkielman nimi oli Kuoron tehtävät päiväjumalanpalveluksessa ja messussa vuosien 1968 ja 2000 kirkkokäsikirjojen ja niiden tausta-aineistojen valossa. Tarkastustilaisuuden valvojana toimi MuT Peter Peitsalo. Lausunnon tutkinnon taiteellisesta osuudesta antoi lautakunnan puheenjohtaja MuT Päivi Järviö. Lausunnon kirjallisesta työstä antoi TT, MuM Juhani Holma.

Musiikkiesitykset *lection* aikana (videotallenteita):

Säde Bartling, libretto Veli-Pekka Hänninen: *Samaan aikaan toisaalla*, osat ”Olen etsinyt sinua” ja ”Hän joi kanssamme tämän maljan”
Solistit: Tuomas Lehtinen, Tommi Niskala, Hanna Remes, Tomas Takolander
Kuorot: Kamarikuoro SonorEnsemble, Kilven Kuoro
Dramaturgia: Ville Saukkonen
Musiikin johto: Hanna Remes

Kaj-Erik Gustafsson, teksti Irja Askola: *Messu pääsiäisyönä*, osa ”Kantaattisaarna”
Solistit: Inka Kinnunen, Tuomas Lehtinen, Katja Mäkiö, Tommi Niskala
Liturgi: Juhani Holma
Urkuri: Anna Pulli-Huomo
Kuorot: Ahjo Ensemble, Kamarikuoro SonorEnsemble, Kilven Kuoro
Orkesteri: OMA Orchestra

KIRKKOMUSIIKIN TAITEELLISEN TOHTORINTUTKINNON TEHTÄVÄ JA TAVOITTEET

Kirkkomusiikin alaan kuuluvan taiteellisen tohtorintutkintoni ”*Sävelet tekevät tekstin eläväksi*”: Paaston ja pääsiäisajan liturginen kuoromusiikki sanoman kannattelijan motiivit nousevat tehtävistä, joiden parissa työskentelen Helsingin hiippakunnassa. Jumalanpalveluselämän asiantuntijana, kirkkomuusikkona ja kuoronjohtajana olen halunnut tohtorintutkintoni kautta oppia ymmärtämään entistä paremmin liturgisen musiikin mahdollisuuksia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sanoman välittäjänä. Motivaationi nousee myös tarpeesta löytää keinoja sanoittaa kirkon sanomaa laulettuun musiikkiin keinoin 2000-luvun ihmisen kokemusmaailmaan pelilatan.

Virsi 525: 4

*Anna Kristus rohkeutta,
mennä maastoon tiettömään,
jossa merkkejä en tunne, vailla vastausta jään.
Juuri siellä sinuun juurrun,
vastuuseen viet laajempaan,
taikka suostun vähimmässä uskollinen olemaan.*

Tohtorintutkinnossani kuorolla on keskeinen sija. Historiallisesta näkökulmasta katsottuna kuoron rooli on ollut vahva luterilaisessa kirkkomusiikissa. Tutkintoni kolme keskeistä kysymystä ovat:

- Miten paastonajan ja pääsiäisen sanomaa voidaan tuoda laulettuun musiikkiin keinoin liturgiassa erilaisten ihmisten tavoitettavaksi?
- Mitä mahdollisuuksia *Jumalanpalvelusten kirja* vuodelta 2000 tarjoaa kuoromusiikille messussa, ja mitkä ovat kuorolaulun liturgiset tehtävät tämän kirkkokäsikirjan mukaan?
- Millä tavalla kuoron tehtävät poikkeavat toisistaan vuosien 1968 ja 2000 kirkkokäsikirjoissa?

Taiteellinen opinnäytteeni koostuu kahdesta messusta, päiväjumalanpalveluksesta, passiodraamasta ja pääsiäisajan konsertista. Tutkielmassani analysoin ja vertailen kuoron liturgisia tehtäviä päiväjumalanpalveluksessa ja messussa vuosien 1968 ja 2000 kirkkokäsikirjojen sekä niiden valmistelu- ja oheisaineistojen pohjalta.

Tohtorintutkintoni taiteellisen opinnäytteen osat yksi, kaksi ja neljä olivat kukin erilaisia ehtoollisjumalanpalveluksia. Opinnäytejumalanpalveluksien musiikillisilla valinnoillani halusin vahvistaa kuoron käyttöä liturgiassa sanoman vahvempaan kannattelijana, tekstisisältöjen syventäjänä ja tulkitsijana. Pyrin musiikillisesti rikastamaan toteutustapoihin, ja teosten tekstivalinnoissa sitouduin vahvasti kulloisen-

kin kirkkovuoden pyhäpäivän teemoihin. Koettelin tutkimieni päiväjumalanpalveluksen ja messun kaavojen rajoja aidoissa jumalanpalvelustilanteissa. Taiteelliseen opinnäytteeseeni sisältyi myös tilaamieni laajamuotoisten, liturgiaan ankkuroituvien teosten kantaesityksiä: kolmas osio oli tutkintoani varten sävelletty passiodraama ja neljäs läpisävelletty pääsiäisyön messu. Viimeinen osio oli pääsiäisajan suoratoistettu konsertti, jonka innoituksen lähteenä toimi messun muotorakenne kiinteine ja vaihtuvine osineen.

Ensimmäinen taiteellisen opinnäytteen osa *Invocavit – Jesus, kiusausten voittaja* toteutui nykyisin käytössä olevan kirkkokäsikirjan mukaisena ensimmäisen paastonajan sunnuntain messuna. Messun musiikki koostui saksalaisprotestanttisesta kirkkomusiikista, ja pääpaino oli Felix Mendelssohn-Bartholdyn ja Johann Hermann Scheinin teoksissa. Valinnoillani halusin elvyttää näiden säveltäjien teosten käyttöä jumalanpalveluskontekstissa. Teosten laajuus, musiikillinen vaativuus ja esityskoneiston suuri koko ovat vähentäneet teosten liturgista käyttöä. Koraalin pohjalta sävelletty musiikki oli keskeisessä roolissa muun muassa koraalikantaattien ja koraalikonsertton muodossa. Synnin- ja uskontunnustus sekä ehtoollisen kiitosrukous laulettiin seurakuntavirsinä, päivän virsi ja ehtoollisvirsi puolestaan alternatim-käytäntöä hyödyntäen. Jumalan Karitsa -osan toteutuksessa käytin saksalaista Sethus Calvisiuksen kuorolle sovittamaa koraalia yhdessä vuoden 1986 virsikirjan virren 65 ensimmäisen säkeistön kanssa. Uskontunnustusvirren reformaatioaikaisen sävelmän lainasin nykyisestä Suomen ruotsinkielisestä virsikirjasta. Pekka Kivekäs käänsi tämän virren Martin Lutherin alkuperäistekstistä tätä messua varten.

Taiteellisen opinnäytteen toinen osa, *Elämän leipä* -ehtoollisjumalanpalvelus sisälsi 1920–1960-luvuilla sävellettyä suomalaista kirkkomusiikkia. Tätä tilaisuutta valmistellessani mietin: miksi kuoron liturginen käyttö näyttää vähentyneen tai jopa näivettyneen vuoden 1968 kirkkokäsikirjan myötä ja jo ennen sitä? Kuten tutkielmastani käy ilmi, nykyistä edeltävä kirkkokäsikirja kuitenkin mahdollisti teorian tasolla hyvinkin monenlaisen kuoromusiikin käytön. Samanaikaisesti monet suomalaiset säveltäjät sävelsivät upeaa kirkkomusiikkia myös kuoron laulettavaksi. Nämä tekijät houkuttelivat minua tarttumaan päiväjumalanpalveluksen kaavaan ja pöyhimään 1900-luvun kirkkomusiikkiohjelmistoa. Pyrkimykseni ei ollut rikkoo rajoja vaan koettaa, mihin tämä jumalanpalveluksen kaava taipuu. Varsin nopeasti huomasinkin, että kaava on joustava ja se taipuu moneksi.

Toisessa opinnäytetilaisuudessa käytin siis vuoden 1968 kirkkokäsikirjan mukaista päiväjumalanpalveluksen kaavaa, jossa jumalanpalvelusmusiikki käytännössä painottui enemmän seurakuntavirsien laulamiseen kuin kuoron musisointiin. Käytin jumalanpalveluksessa vuoden 1938 virsikirjaa. Graduaalivirren korvasin pyhän teksteihin liittyvällä ja Torsten Steniuksen säveltämällä responsoriokuorolaululla *Jag är livets bröd* ja lausutun uskontunnustuksen jälleen virrellä. Kuoro lauloi silloisen käytännön mukaisesti Jumalan Karitsa -hymnin ehtoollisen jakamisen jo alettua. Sulho Rannan *Psalmi 84* -teosharvinaisuuden osat korvasivat alku- ja päätössoiton.

Joonas Kokkosen kuusiäänisen kuoromessun *Missa a cappella* osat olivat jumalanpalveluksen musiikillisessa keskiössä korvaten *ordinarium*-osia. Koska vuoden 1968 kirkkokäsikirja ei ottanut kantaa *ordinarium*-osien korvaamiseen kuorolaululla, kokeilin opinnäytejumalanpalveluksessani tätä käytäntöä. Heikki Klemetin säveltämän, liturgin ja kuoron vuorotteluun perustuvan litanian vahva draamallinen ote oli itselleni uudenlainen kokemus. Mietin, voisiko tämän sävellyksen sisällyttää nykymuotoiseen paastonajan messuun kieliasultaan uudistetussa muodossa. Kokonaisuutena *Laetare*-jumalanpalvelus vaikutti niin matkalta menneisyyteen kuin tulevaisuuteen kurkottavalta taidemusiikilliselta messulta. 1960-luvun lopun liturginen rakenne yhdessä 1920–1960-lukujen suomalaisen kuoromusiikin kanssa muodostivat tyylillisesti yhtenäisen kokonaisuuden.

UUSI SUOMALAINEN KIRKKOMUSIIKKI KESKEISELLÄ SIJALLA

Tohtorintutkintoani varten tilasin kaksi laajamuotoista teosta, jotka esitin taiteellisen opinnäytteen osina kolme ja neljä. Kolmas taiteellisen opinnäytteen osa oli Säde Bartlingin säveltämän ja Veli-Pekka Hännisen käsikirjoittaman kaksinäytöksisen, suomen- ja arameankielisen, pääosin säestyksettömän *Samaan aikaan toisaalla*-passiodraaman kantaesitys. Teos on sävelletty sooloäänille, kahdelle sekakuorolle, kinnor- tai sylimarppulle sekä ääninauhalle. Stefan Bartlingin luomien äänitehostenauhujen materiaalina on Kallion kirkon seitsemän kellon soittama Jean Sibeliusen sävelmä. *Samaan aikaan toisaalla* sisältää historiallisen passion elementtejä, mutta samalla se avaa uudenlaisia näkökulmia kärsimyskertomuksen sanoittamiseen ja säveltämiseen. Säde Bartling käyttää teoksessaan kuoroa pääosin säestävänä ja tehostavana elementtinä. Resitatiivit ovat joko yksiäänisiä ja säestyksettömiä tai kuoron pitkillä soinnuilla tai yksittäisillä äänillä säestämiä. Johann Sebastian Bachin passioista tuttuja kuorokoraaleja esiintyy modernisoidussa muodossa: ”En kaipaa kantajaa” -osassa Bartling käyttää mieskuoroa Pietarin ”ajatusäänenä”. Teoksen päätöskoraali ”Hän joi kanssamme tämän maljan” puolestaan toistuu kertosäkeen omaisesti kuusi kertaa. Viimeisillä kerroilla seurakuntakin yhtyy lauluun.

Passiodraaman libretto ei käy läpi tuttua kärsimyshistoriaa evankeliumitekstin kautta, vaan kertomus piilossa olevista opetuslapsista on kertomus meistä. Teksti herättää kysymyksen: onko ulkona jotakin pahempaa kuin on jääminen lukittuun huoneeseen, toisaalle? Lukitusta huoneesta on tie ulos, mutta hiljaisen viikon kertomuksessa siitä nähdään vasta häilyvä aavistus.

Kaj-Erik Gustafssonin säveltämä ja Irja Askolan sanoittama *Messu pääsiäisyönä* on läpisävelletty kantaattimessu kamarikuorolle ja isolle kuorolle, neljälle solistille, laulavalle liturgille, orkesterille ja uruille. Kantaesitin teoksen taiteellisen opinnäytteeni neljäntenä osiona. Teoksessa yhdistyvät Askolan kirjoittamat runot, virsikirjan virret, rukoukset ja muut liturgiset tekstit kirkkovuoden ajankohdan mukaisesti

Raamatun katkelmiin. Tilausteos kytkeytyy tohtorintutkintoni yhteen musiikilliseen peruspilariin: tavoitteeseeni tuoda esiin uutta suomalaista kirkkomusiikkia. Kantaattimessussa uutta ja tavanomaisesta poikkeavaa on Irja Askolan kirjoittama syvällisen pohdiskeleva ja ihmistä kohti tuleva runomuotoinen teksti. Gustafssonin sävelkieli maalailee rohkeasti Askolan tekstiä, sen dissonansseja ja purkauksia.

Teos koostuu messun ordinarium-osista, joissa Gustafsson hyödyntää säveltämänsä ruotsinkielisen messusävelmäsarjan aiheita. Solistit ja kuoro laulavat Askolan runomuotoisen saarnan, johon seurakunta yhtyy virren *Aurinkomme ylösnousi* myötä. Ainoa resitoitu puheosuus sisältyy kantaattisaarnaan.

Jatkuvasti uudistuvan jumalanpalveluksen ajatus on viime vuosikymmeninä heijastunut monenlaisiin, eri musiikkityyleissä toteutettuihin messuihin. *Messu pääsiäisyönä* osallistuu tähän keskusteluun taidemusiikin, modernin runouden ja liturgisten tekstien yhdistämisen keinoin. Kantaattimessu avasi jo toisen kerran tutkintoprojektini aikana ikkunan draamallisempaan jumalanpalvelukseen.

KORONAPANDEMIA-AIKA MUUTTI KUOROJEN HARJOITTELUPROSESSIA

Pääsiäisajan musiikin *Iloitse, maa!* -konsertin innoituksen lähteenä oli messun liturginen muoto kiinteine ja vaihtuvine tekstiosineen. Sulo Salosen *Missa a cappella* -teosta kehystivät pääsiäisajan psalmissävellykset ja tätä konserttiani varten sovitettu pääsiäisvirsi *Avoimista ovista*. Viime syyskuun lopulla pidetyn suoratoistetun konsertin harjoitusprosessi oli monella tavoin poikkeuksellinen. Keväällä 2020 alkanut koronaviruspandemia keskeytti kuorojeni jokaviikkoiset harjoitukset, ja toukokuulle suunniteltu jatkotutkintokonsertti jouduttiin siirtämään myöhempään ajankohtaan. Poikkeusajan vallitessa päätimme kuitenkin jatkaa harjoittelua sähköisiä videokonferenssi- ja sosiaalisen median alustoja hyödyntäen. Syyskauden alkaessa siirryimme hybridimalliin: osa laulajista harjoitteli etäyhteyksien päässä ja osa osallistui harjoituksiin pitkiä turvavälejä noudattaen. Etä- ja hybridiharjoitukset venyttivät minua epämukavuusalueilleni ja vaativat jatkuvaa sopeutumista vaihtuviin tilanteisiin. Olen oppinut paljon näistä pedagogisista haasteista: vuorovaikutus verkon yli on mahdollista! Etätyövälineet ovat tulleet jäädäkseen, vaikka eivät korvaakaan harjoitusta, jossa kuorolaiset ovat paikan päällä.

KUORON TEHTÄVÄT PÄIVÄJUMALANPALVELUKSESSA JA MESSUSSA

Tutkintoni taiteelliset osiot ovat liittyneet vahvasti tutkielmaani, jossa analysoin ja vertailen kuoron liturgisia tehtäviä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon päiväjumalanpalveluksessa ja messussa vuosien 1968 ja 2000 kirkkokäsikirjojen sekä niiden

valmistelu- ja oheisaineistojen pohjalta. Valotan myös kyseisten kirkkokäsikirjojen valmistelutyötä ohjanneita periaatteita. Tutkielmani asemoituu liturgian ja kirkkomusiikin historian tutkimuksen kenttään. Menetelmänä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, ja tutkimusote on vertaileva. Tutkimukseni aineisto koostuu kirkolliskokouksen asiakirjoista, kirkkokäsikirjoista sekä jumalanpalvelusten sisältöä ja toteuttamista valottavista oppaista.

Liturgiikan tutkija Heikki Kotilan mukaan jumalanpalvelus kuvaa niin aikaansa kuin sitä viettävän kirkon uskoa.² Liturginen kieli nähdään Jumalan puheena seurakunnalle, seurakunnan puheena Jumalalle ja seurakunnan keskinäisenä puheena Jumalasta. Jumalanpalveluksen musiikki kantaa Raamatun sanomaa, ilmaisee rukousta ja tulkitsee ihmisten yhteisiä kokemuksia.

Tutkimusaineistossani kuvataan jumalanpalvelusuudistusten aikaisia yhteiskunnallisia tilanteita, joiden nähtiin vaikuttavan myös jumalanpalveluselämään. 1950-luvun dokumenteissa kuvataan yhtäältä teollistuvassa yhteiskunnassa, toisaalta vielä agraariyhteisössä elävien ihmisten elämänpiiriä ja ajattelua. Jo tuon ajan kirkolliskokousten aineistoissa todetaan, kuinka kirkon sanoma pitää saattaa kielelle, joka avautuu niin kaupungistuvalla kuin maaseudulla asuvalle ihmiselle. Jumalanpalveluksen kaavan tuli jo tuolloin muuntautua seurakunnan tarpeiden eli alueella asuvien ihmisten ja toimintaympäristön mukaan. Molempien tarkastelemieni jumalanpalvelusuudistusten tausta-aineistoissa jumalanpalveluksen kieli koettiin vanhahtavaksi. 1990-luvun teksteissä pohdittiin myös elämykselliseen elämäntapaan tottuneen ihmisen ajatusmaailmaa.

Tutkielmani toinen luku tarkastelee kirkkokäsikirjojen muotoutumiseen liittyneitä prosesseja sekä sitä, millaisiksi päiväjumalanpalvelus ja messu muotoutuivat käsikirjakomiteoiden työskentelyn myötä. Tarkastelen myös vuoden 1988 käsikirjakomitean määrittelemiä avainkäsitteitä sisältölähtöinen tekstimusiikki, sisällönmukaisuus, kontekstuaalisuus ja dynaaminen vastaavuus ja pohdin, kuinka ne ohjaavat laulettua jumalanpalvelusmusiikkia ja erityisesti kuoromusiikin liturgista käyttöä. Kolmannessa luvussa vertailen uudistusta ohjaavien periaatteiden käytännön toteutusta: miten päiväjumalanpalveluksen ja messun kaavat poikkeavat toisistaan ja mahdollistavat kuoron liturgisen käytön. Neljännessä luvussa pohdin tarkastelemieni jumalanpalvelusjärjestysten mukaista kuoron käyttöä taiteellisen opinnäytteeni liturgisissa osioissa.

1950-luvun tienoilla kuorolaulun tehtävä jumalanpalveluksessa määrittyi uudelleen liturgisen uudistusliikkeen vaikutuksesta. Suomessa tämä heijastui kumpaankin tarkastelemaani jumalanpalvelusuudistukseen. Erityisesti vuonna 1988 alkanut uudistus avasi jumalanpalvelusmusiikin monipuolistamiselle ja kuoromusiikin käytölle

2 Kotila, Heikki 2009. Esipuhe. Teoksessa Joonas Salminen (toim.). *Jumalanpalveluselämä muutoksessa: STKS:n symposiumissa marraskuussa 2008 pidetyt esitelmät*. Suomen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 263. Helsinki: Suomen teologisen kirjallisuusseura, 7–8.

lisää mahdollisuuksia.

Vuoden 1968 kirkkokäsikirjaa valmistellut kirkkokäsikirjakomitea katsoi kuoron itsenäisen käytön mahdolliseksi päiväjumalanpalveluksen seuraavissa osissa:

- introitus jumalanpalveluksen alussa: gregoriaanistyylisten introitusten nähtiin palvelevan parhaiten liturgista tekstiä ja toteuttavan liturgisen uudistuksen periaatteita; Sulo Salonen sävelsi 30 introitusta kuorolle ja uruille, Harald Andersén ja Taneli Kuusisto laativat *Kirkkovuoden introituslaulut* ja Jalmari Aalto julkaisi vapaampaa gregoriaanista tyyliä edustavan *Kirkkovuoden johdantolaulut* -kokoelman
- Hilariuksen kiitosvirren keskitaite Richard Faltinin säveltämänä neliaänisenä kuorolauluna
- erillinen kuorolaulu, ts. graduale- ja hallelujapsalmi tai motetti epistolavirren edellä tai sen sijasta
- epistola- eli graduaalivirsi kuoron ja seurakunnan vuorovirtenä
- kuoron osuudet yleisessä esirukouksessa (Pyhä Jumala, pyhä väkevä -rukous ja litania) kuorolaulu ehtoollisen jaon aikana

Lisäksi kuorolaulu saattoi korvata urkumusiikkia tai sitä voitiin esittää urkumusiikin rinnalla. Kuorolaululla voitiin myös korvata saarnavirsi tai sitä voitiin kuulla saarnan lopussa. Kuorolaulu oli mahdollinen myös kuolleiden muistamisen yhteydessä.

Vuoden 2000 kirkkokäsikirjan valmistelussa jumalanpalvelusmusiikin uudistamisen lähtökohdaksi nousivat virren ja seurakunnan yhteisen laulun ensisijaisuus. Käsikirjavaliokunnan ensimmäinen mietintö vuodelta 1993 toteaa, että ”musiikki kykenee tunkeutumaan syvälle ihmisen tajuntaan”. Musiikki avaa todellisuuksia, joita sanat eivät ilmaise, ja saa ihmisen kokonaisvaltaisesti mukaansa. Musiikilla on vahva yhdistävä vaikutus, ja musiikki on jumalanpalveluksessa evankeliumin julistamisen ja seurakunnan rukouksen ja kiitoksen kieli sekä seurakuntayhteyden ilmentäjä.

Nykyinen kirkkokäsikirja ohjeistaa varsin niukalti kuoron käytöstä messussa. Sen sijaan käytetään termiä muu musiikki, jolla tarkoitetaan kuoro- ja soitinmusiikkia tai yksinlaulua. Jumalanpalveluksen opas *Palvelkaa Herraa iloiten* määrittelee kuoron tehtäviksi rohkaista, tukea ja vahvistaa seurakuntaa laulamaan liturgisia sävelmiä ja virsiä sekä johtaa laulua yhdessä kanttorin kanssa. Kuorolla voi olla myös itsenäisiä tehtäviä. Oppaan mukaan kuoro voi laulaa messun seuraavissa osissa:

- Alkuvirsi voidaan korvata kuorolaululla.
- Päivän psalmi voidaan toteuttaa seurakunnan, esilaulajan ja kuoron vuorolauluna tai psalmimotettina.
- Herra, armahda -osan vaihtoehto B voidaan toteuttaa seurakunnan, kuoron

ja urkujen vuorotteluna.

- Kuoro voi korvata esilaulajan Laudamuksessa.
- Lukukappale tai sen osa voidaan toteuttaa kuoron laulamana tekstimusiikkina.
- Vastauksena eli vastausmusiikkina voi olla kuorolaulu.
- Päivän virsi voidaan laulaa *alternatim*-käytäntöä hyödyntäen.
- Kuoro voi laulaa hallelujasäkeen tai psalmilauseen evankeliumin lukemisen yhteydessä, ja evankeliumi tai sen osa voidaan laulaa tekstimusiikkina.
- Evankeliumin ja saarnan tai uskontunnustuksen ja yhteisen esirukouksen välissä sekä ehtoollisen nauttimisen aikana voi olla kuorolaulua.
- Uhrivirren sijasta voi olla kuorolaulu.
- Kuorolaulu voi toimia messun päätösmusiikkina.
- Erityisissä tilanteissa kuoro voi laulaa yksin Kyrien, Glorian ja Laudamuksen.

Edellisen kirkkokäsikirjan mukaisen päiväjumalanpalveluksen ja nykyisen kirkkokäsikirjan mukaisen messun johdanto- ja sanaosien keskeisimmät erot kuoron käytön kannalta ovat:

- Päiväjumalanpalveluksen kaava ei mahdollistanut kuorolaulua jumalanpalveluksen alkumusiikkina.
- Psalmia käytettiin päiväjumalanpalveluksen johdannossa alkuvirren jälkeen. Nykyisessä messun kaavassa psalmi kuullaan tavallisimmin yhteisen ripin jälkeen ennen Herra, armahda -laulua.
- Nykymessun kaltainen vastausmusiikki puuttui päiväjumalanpalveluksesta.
- Päiväjumalanpalveluksen kaava mahdollisti kuorolaulun saarnan jälkeen. Nykyinen messun kaava mahdollistaa virren tai muun musiikin käytön uskontunnustuksen jälkeen.

Päiväjumalanpalveluksen ja messun keskeisimmät erot ehtoollisrukouksesta päätösmusiikkiin ovat:

- Nykyinen messukaava mahdollistaa Me julistamme -rukouslauseen laulamisen neljäänisesti.
- Ehtoollismusiikilla on tarkasteltavissa kirkkokäsikirjoissa hieman erilainen luonne ja tehtävä. Edellisessä käsikirjassa kuoron laulamalla ehtoollismusiikilla oli ”saattava tehtävä”, eli musiikki palveli seurakunnan osallistumista yhteiselle aterialle. Nykyisen jumalanpalvelusoppaan mukaan ehtoollismusiikki ilmentää ehtoollisen sisältöä tai liittyy kirkkovuoden ja pyhäpäivän ajankohtaan. Ehtoollismusiikki ilmaisee seurakunnan hengellistä yhteenkuuluvuutta.
- Päiväjumalanpalveluksen kaavassa kuoron itsenäiset tehtävät päättyvät

ehtoollismusiikkiin, mutta nykyinen messukaava mahdollistaa kuorolaulun päätösmusiikkina.

Johtopäätöksenä voin todeta, että päiväjumalanpalveluksen ja messun keskeisimmät erot kuoron kannalta liittyvät alku- ja loppumusiikkiin, psalmien ja vastausmusiikin käyttöön sekä ehtoollismusiikin luonteeseen. Viimeisin jumalanpalvelus uudistus näyttää avanneen enemmän mahdollisuuksia liturgiselle kuoromusiikille, vaikka myös vuoden 1968 kaava mahdollisti varsin runsaan kuoromusiikin käytön.

MUOTOILU ON ROHKEUTTA

Tutkimuksessani en selvittänyt, millä tavalla ja kuinka rikkaasti evankelis-luterilaiset seurakunnat hyödyntävät nyt jo kaksikymmentä vuotta täyttäneen kirkkokäsikirjan tarjoamia mahdollisuuksia kuoromusiikille liturgiassa. Tätä aihetta olisi perusteltua tutkia jatkossa. Toisena kiinnostavana aiheena näen jumalanpalveluskokemukset. Niitä on jonkin verran tutkittu seurakuntalaisille suunnatuilla kyselyillä, mutta jumalanpalvelusten toimittajien kokemuksia ei tietojeni mukaan ole vielä kartoitettu. Jumalanpalveluksen jatkuvan kehittämisen näkökulmasta myös tämä aihe olisi tärkeä.

Jatkotutkintoprosessini on ollut monipolvinen ja haasteellinen, eikä se olisi onnistunut ilman laajaa yhteistyöverkostoa ja yhteistyökumppaneita. Haluan lausua nöyrimmän kiitokseni aivan jokaiselle tutkintoni eri vaiheissa mukana olleelle ja minua tukeneelle. Kiitos, että olen saanut oppia ja kokea kanssanne ja kauttanne paljon uutta!

Tohtoriopinnot ovat olleet kiinnostavia ja innostavia, mutta ne ovat myös vaatineet minulta järjestelyjä, joihin en osannut tai edes kyennyt valmentautumaan ennalta. Matkan varrelta reppuuni on tarttunut paljon asioita, joista iloitsen. Suurimmat löydöt ovat olleet rohkeus ja muotoilu. Rohkeus on uskallusta ajatella totunnaisesta poikkeavalla tavalla. Jo Martin Luther korosti seurakuntalaisen roolia jumalanpalveluksessa Jumalan lahjojen vastaanottajana. Viimeisin jumalanpalvelusuudistus kytkeytyy tähän ajatukseen. Kysynkin, millä tavalla minä kirkon työntekijänä, muusikkona ja tutkijana voisin rohkaista toisia ihmisiä katsomaan jumalanpalvelusta ei vain kapean sisäpiirin oikeutena vaan kaikille yhteisenä, uudistuvana ja vetovoimaisena tapahtumana? Ymmärrys siitä, että ihmiset kaipaavat erilaisia asioita on askel siihen suuntaan. Tehtäväni ei ole arvottaa muiden esteettisiä mieltymyksiä vaan luoda tilaa kohdata Pyhä.

Muotoilu liittyy rohkeuteen. Kun rohkaistun katsomaan jumalanpalveluselämää toisen ihmisen silmin, uskaltaudun oleellisen äärelle: pukemaan kirkon sanomaa kielelle, joka tavoittaa ja on ymmärrettävää. Jumalanpalveluselämän jatkuva uudistuminen edellyttääkin muotoilua, sillä se on rohkeutta!